

De eekhoorn en zijn brood

door Leo van den Berkmortel
foto's van internet , tenzij anders vermeld.

Net als ons Arboretum hebben veel andere instellingen een jaarthema. Zo had de Zoogdiervereniging als jaarthema 2014: de Eekhoorn; en de Mycologische vereniging heeft het Eekhoortjesbrood uitgeroepen tot paddenstoel van het jaar 2015.

In het Arboretum maakt een eekhoorn elk voorjaar zijn nest en daar kunnen wij op rustige momenten van de dag de eekhoorn en soms zijn jongen zien rennen over het gras en tegen boomstammen omhoog klimmen. Ze voeden zich bij voorkeur met noten, eikels, kegels van naaldbomen, andere zaden en ook eekhoortjesbrood. Graag wil ik wat over dit leuke knaagdier en zijn favoriete paddenstoel vertellen.

Soorten eekhoorns

Er zijn wel 278 soorten in de familie Sciuridae waartoe de eekhoorn behoort, verdeeld in 51 geslachten. Bekende geslachten zijn: de Boomeekhoorns (*Sciurus*), de Marmotten (*Marmota*) en de Prairiehonden (*Cynomys*). Er zijn 28 soorten Boomeekhoorns, allemaal dagdieren. Hiertoe behoren ook de drie in Europa voorkomende soorten: de Gewone of Rode eekhoorn (*Sciurus vulgaris*), de Kaukasuseekhoorn (*S. anomalus*) en de om zijn bont uit Noord-Amerika geïmporteerde Grijs eekhoorn (*S. carolinensis*). De Latijnse naam *Sciurus vulgaris* betekent: 'gewone schaduwstaart'. Deze naam kreeg hij vanwege zijn zithouding: met de staart over de rug. De Gewone eekhoorn (*Sciurus vulgaris*) wordt ook vaak Europese of Rode eekhoorn genoemd en komt in grote delen van Nederland voor. Zijn buik heeft een witte vacht. De voorpoten hebben maar vier tenen en zijn veel korter dan de achterpoten, die vijf tenen hebben. De oorpluimen zijn al-

leen in het winterhalfjaar aanwezig. Mannetjes en vrouwtjes zijn even groot. Kop en romp samen meten ongeveer 20 tot 25 cm; hun staartlengte is 15 tot 22 cm en hun gewicht bedraagt 230 tot 415 g.

Leefgebied en voedsel

De eekhoorn is een echte boombewoner die razendsnel door de bomen rent en springt. Ook op de grond is hij goed thuis. Hij komt in Nederland vooral voor in Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Brabant en Limburg; en in de duinen van Noord- en Zuid-Holland. Tussen 1960 en 1970 brak een

Grijs eekhoorn (*S. carolinensis*)

virusziekte uit waardoor de eekhoorn in het hele land zeldzaam werd. Na 1970 heeft de populatie zich maar deels hersteld. Vorige herfst werden eerst in Twente en later in andere streken van het land regelmatig dode eekhoorns gevonden. Soms zagen mensen ze zelfs dood uit een boom vallen. Ze hadden niet allemaal dezelfde doodsoorzaak. Er wordt nog onderzoek gedaan. Als u een dode eekhoorn vindt, meld dat dan op: www.zoogdiervereniging.nl/eekhoorn.

Vorige herfst werden er regelmatig dode eekhoorns gevonden.

Eekhoorns komen zowel voor in bossen als in tuinen, parken en houtwallen. Ik mag mij gelukkig prijzen dat de eekhoorn niet alleen in het Arboretum, maar ook in onze eigen tuin elke herfst te zien is om onze walnoten te stelen en te verstoppen. Hij loopt vliegensvlug langs een boomstam naar boven, verdwijnt daarbij geregeld naar de achterkant om dan hoogerop weer tevoorschijn te komen.

Eekhoorns zijn overdag actief. Voedsel zoeken ze in bomen en op de grond. Bij het springen, dient de grote pluimstaart als evenwichtsorgaan. Als een eekhoorn langs een boomstam naar de grond loopt, doet hij dat altijd met de kop naar beneden.

In de winter zijn ze minder actief hoewel ze geen winterslaap houden. In de herfst eten ze extra veel om een vetreserve op te bouwen. Ze verstoppen voedsel in de grond en in boomholtes. Die voorraad kunnen ze dankzij hun geheugen en reukvermogen weer opsporen. Doordat ze niet alles terugvinden, dragen ze bij aan de verspreiding van boomzaden in het bos. In onze eigen tuin vinden we elk jaar een aantal noten- en eikenboompjes. Naast boomzaden en eekhoornbrood eten ze als aanvulling daarop (afhankelijk van het jaargetijde) knoppen, bladeren, bessen, schors, rupsen, vogeleieren en jonge vogels.

Soms kan verwarring ontstaan met een eksternest.

Nestkast waarin eekhoorn 3 jongen had. Eigen foto.

Voortplanting

Eekhoorns leven solitair. Hun gebieden kunnen elkaar overlappen. Ze verdedigen hun gebied niet. Dat doen ze wel bij hun slaapnest. De territoria van mannetjes zijn groter dan die van vrouwtjes. In de paartijd slapen mannetje en vrouwtje geregeld bij elkaar in eenzelfde nest, maar zodra de jongen geboren zijn mag het mannetje niet meer in de buurt van het nest komen.

Eekhoorns bouwen hun nesten hoog in bomen. Ze zijn bolvormig, zo groot als een voetbal en met een doorsnede van 30 tot 50 cm. Gewoonlijk bouwen ze een nest tussen de takken en soms gebruiken ze boomholten of oude kraaien- of eksternesten. Van binnen is het nest bekleed met zacht materiaal zoals gras, mos of wol. Naast één hoofdnest zijn soms vijf tot zes kleinere 'reservenesten' in gebruik. Soms kan verwarring met een eksternest ontstaan, maar de eekhoorn gebruikt vaak twijgen waar dorre bladeren aan zitten. Dat doen eksters niet. In het Arboretum gebruikt de eekhoorn een nestkast die eigenlijk bedoeld was voor een holenduif

De voortplantingsperiode is van december tot februari en van mei tot juni. In slechte voedseljaren slaan de vrouwtjes de eerste periode vaak over. Verschillende mannetjes achtervolgen in de paartijd eenzelfde vrouwtje en proberen met haar te paren. Na de paring leven ze weer apart. De draagtijd duurt vijf à zes weken. In deze periode bouwt het vrouwtje haar kraamnest dat steviger is dan een gewoon nest en gemaakt van gevlochten takken en dik bekleed met gras..

Hierna worden twee tot vijf kale en blinde jongen geboren. Na drie weken zijn ze behaard en na vier weken gaan de ogen open. De jongen worden tien weken gezoogd, waarna ze vrij snel zelfstandig worden. Na drie maanden worden ze door de moeder uit haar territorium verjaagd. Na tien maanden zijn de jongen geslachtsrijp.

In het wild kunnen eekhoorns zeven jaar oud worden, maar meestal sterven ze jonger. Slechts een kwart van de jongen haalt het eerste levensjaar en slechts 1% van alle eekhoorns wordt vijf jaar of ouder.

Herkennen van eekhoornsporen

Van dennenappels bijt een eekhoorn de schubben af om bij de zaden te komen en laat de rafelige kern liggen. Schubben en kern zijn te vinden op 'eetplekjes' op de grond of verspreid onder een boom wanneer de eekhoorn in een boom heeft zitten eten. Paddenstoelen worden vastgeklemd in de oksel van een boomstam. Eekhoorns bijten soms twijgen van naaldbomen af om de jonge knoppen te eten. Om hun nest te bekleden strippen eekhoorns schors van takken in lange repen.

Als een eekhoorn door los zand of over sneeuw gelopen heeft, zijn de sporen herkenbaar aan de afdruk van de voorvoet met vier lange tenen met flinke nagels en van de achtervoet met vijf tenen waarvan de twee buitenste een beetje opzij gericht zijn. Ook de hielafdruk is vaak te zien. Het spoor loopt vaak van boom naar boom.

De grootste bedreigingen

De natuurlijke vijanden zijn boommarter, havik en vos. Vooral jonge eekhoorns vallen daaraan ten prooi. Verder is de versnippering van zijn leefgebied een grote bedreiging.

Ook in het verkeer vallen veel slachtoffers. Hoewel eekhoorns snel kunnen rennen, gaan ze bij het oversteken van een weg, bij nadering van een auto, stilzitten als een bolletje. Wat natuurlijk funest is.

Ook in het verkeer vallen veel slachtoffers.

En dan zijn er nog de weersomstandigheden: de populatiegrootte is sterk afhankelijk van de hoeveelheid voedsel. Na een matige zomer en herfst sterven veel eekhoorns in de winter. Bovendien neemt de vruchtbaarheid het jaar daarna af waardoor de populatie nog meer krimpt.

In Groot-Brittannië is de Rode eekhoorn in veel gebieden vrijwel geheel verdrongen door de Grijs eekhoorn uit Amerika. In Nederland, vooral in de omgeving van Tilburg en Weert, leven in het wild eekhoornsoorten uit Siberië, China, Japan en Amerika. Dit zijn ontsnapte huisdieren. Zij verdringen de Rode eekhoorn en kunnen ziektes overbrengen op de inheemse eekhoorn. Op 1 februari 2015 publiceerde staatssecretaris Sharon Dijkstra een lijst van - onder bepaalde voorwaarden - toegestane huisdieren. Daarin staan maar liefst 21 soorten eekhoorns. Die lijst is gebaseerd op dierenwelzijn en volksgezondheid en helaas niet op invasiviteit en bedreigingen na ontsnapping.

De Rode eekhoorn is in Nederland beschermd, hij staat op de Rode Lijst, maar is momenteel niet bedreigd. Toch betekent het dat het verboden is eekhoorns uit het wild te vangen, te verhandelen, in gevangenschap te houden, te verjagen of het nest te beschadigen.

Nestkast waarin eekhoorn hazelnoten verstoppt. Eigen foto.

Eekhoortjesbrood, *Boletus edulis*

Eekhoortjesbrood ‘ paddenstoel van het jaar 2015

Eekhoortjesbrood komt in Nederland voornamelijk voor in lanen, vaak in gezelschap van andere bijzondere laanpaddenstoelen. Eekhoortjesbrood (*Boletus edulis*) is een Boleet (*Boletus*). Ze bezitten geen plaatjes maar buisjes aan de onderkant van de hoed. In Nederland komen 19 boletensoorten voor.

Eekhoortjesbrood leeft in symbiose met verschillende soorten loof- en naaldbomen, maar komt het meest voor bij Eik en Beuk. De paddenstoel is afhankelijk van de boom waarmee hij in symbiose leeft en waarmee zogenaamde mycorrhiza wordt gevormd. Een mycorrhiza is een samengroeiing van het mycelium van de paddenstoel met de haarwortels van de boom. Eekhoortjesbrood wordt overwegend gevonden op schrale, zwak zure, zandige of lemige grond. De officiële naam is: Gewoon eekhoortjesbrood. Het is een variabele soort en bovendien zijn er andere soorten eekhoortjesbroden die er op lijken: het Denneneekhoortjesbrood, het Vroeg eekhoortjesbrood en het Bronskleurig eekhoortjesbrood.

Eekhoorn, *Sciurus vulgaris*

Kenmerken van het Gewoon eekhoortjesbrood

De hoed heeft een doorsnede van 8 tot soms wel 30 centimeter. De hoedkleur is bij jonge exemplaren wit tot bleekbruin; bij veroudering is dit toenemend hazelnootbruin met witte rand. Bij vochtig weer voelt hij wat kleverig aan. De gaatjes (poriën) zijn bij jonge exemplaren wit; bij veroudering verkleuren ze langzaam geel tot olijfgroen. Het vlees is wit met een aangename vleesgeur; de smaak is mild en nootachtig.

De steel van de jonge exemplaren is buikig. Later wordt hij min of meer cilindrisch tot dik en buikig. Het bovenste deel van de steel is bleekbruin

met een wit netwerk; het onderste deel is wit met soms ook een doorlopend wit netwerk. Vooral in de maanden juli, augustus en september komen de eekhoortjesbroden tevoorschijn. Ze verschijnen meestal met meerdere, soms zelfs tientallen exemplaren bij elkaar. Lanen zijn zeer belangrijk voor deze en andere, ook zeldzame, paddenstoelen in Nederland. De Nederlandse Mycologische Vereniging geeft in haar wegbermbrochure uitleg over dit fenomeen. Deze rijk geïllustreerde 25 pagina's tellende brochure is gratis te downloaden of te bestellen op de website van de Nederlandse Mycologische Vereniging: http://www.mycologen.nl/NMV_publicaties.html.

Eetbaar en smakelijk

Gewoon eekhoortjesbrood is een hoog gewaardeerde, smakelijke, eetbare paddenstoel en voor iedereen makkelijk te onderscheiden van andere paddenstoelsoorten. Helaas is hij niet te kweken.

Het plukken van paddenstoelen voor consumptie is de laatste jaren enorm toegenomen. Een aantal gemeenten, natuurbeherende instanties en particulieren laten het plukken op bescheiden schaal toe. Jammer genoeg vinden ook maden, kevers en slakken het eekhoortjesbrood lekker. Pas wel op: Eekhoortjesbrood lijkt op de Bittere boleet. Die is maar 7 – 12 cm groot en smaakt bitter als je aan het snijvlak likt. Giftig is hij niet, maar wel erg onsmakelijk.

Onderzoek heeft aangetoond dat paddenstoelen niet zozeer worden bedreigd omdat ze worden geplukt. Giftige en oneetbare paddenstoelen gaan net zo hard achteruit. Verzuring en vermessing zijn vaak de grote boosdoeners bij paddenstoelen die in symbiose leven met bomen. Het is daarom belangrijk om te zorgen dat paddenstoelrijke lanen in een goede staat verkeren en dat de bomen van waardevolle lanen niet worden gekapt.

Geef uw waarnemingen door

De Nederlandse Mycologische Vereniging is benieuwd naar de vindplaatsen van het Gewoon eekhoortjesbrood om die in kaart te brengen. Als u eekhoortjesbrood vindt en u wilt de NMV helpen deze in kaart te brengen, stuur dan een foto en de gegevens van de vindplaats naar: waarnemingen@paddenstoelenkartering.nl.

